

SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODIDA MILLIY QADRIYATLAR TASVIRI**Bozorova Lola Ismoil qizi**

*Termiz davlat universiteti O‘zbek filologiyasi fakulteti Filologiya va tillarni o‘qitish
(o‘zbek tili) ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada XX asr o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Shukur Xolmirzayev ijodida milliy qadriyatlar, xalqona urf-odatlar va o‘zbek xarakterining badiiy in’ikosi tahlil qilinadi. Adibning "O‘zbeklar", "Olis yulduzlar ostida" va "Tog‘larga qor tushdi" kabi asarlari misolida milliy ruhning ahamiyati, insonning o‘zligini anglashi va ajdodlar merosiga sodiqligi aniq faktlar asosida yoritiladi. Tadqiqot obyekti sifatida tanlangan uchta yirik asar tahlili orqali yozuvchining millat ruhini ochib berish mahorati quyidagicha yoritiladi: "O‘zbeklar" hikoyasida adib millatning fitriy xislatlari — begaraz mehmondo‘stlik, andisha va insonni inson sifatida qadrlash kabi qadriyatlarni poyezd yo‘lovchilari o‘rtasidagi psixologik muloqotlar orqali ochib beradi. Maqolada ushbu asarning milliy o‘zlikni anglashdagi o‘rni va "o‘zbekona lutf" tushunchasining badiiy talqini tahlil qilinadi. "Olis yulduzlar ostida" qissasida insonning o‘z o‘tmishi, ota-makoni va ajdodlar an’analariga bo‘lgan ma’naviy sadoqati masalasi ko‘rib chiqiladi. Unda qishloq hayoti va shahar sivilizatsiyasi to‘qnashuvida milliy ruhni saqlab qolish muammosi hamda xotira — qadriyatni asrovchi asosiy kuch ekanligi dalillanadi. "Tog‘larga qor tushdi" asarida esa Boysun tog‘li hududlariga xos bo‘lgan mardlik, lafzga sadoqat, or-nomus kodeksi va tabiat bilan uyg‘un yashash qonuniyatlari tahlilga tortiladi. Adibning xalqona til, dialektik xususiyatlar va milliy liboslar orqali yaratgan badiiy koloriti aniq misollar bilan ko‘rsatiladi. Umuman olganda, maqolada Shukur Xolmirzayevning ushbu asarlari nafaqat badiiy to‘qima,

balki millatning ma'naviy qiyofasini saqlab qoluvchi o'ziga xos "jonli xotira" ekanligi ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar

Milliy qadriyatlar,xalq xarakteri, badiiy mahorat, milliy kolorit, inson talqini, mehmondo'stlik va andisha, realistik tasvir, psixologik tahlil , badiiy detallar, tarixiy xotira, etnografik tasvir.

Abstract

This article analyzes the artistic reflection of national values, folk customs, and Uzbek character in the works of Shukur Kholmiraev, a prominent representative of 20th-century Uzbek literature. Through the example of the writer's works such as "The Uzbeks," "Under the distant stars," and "Snow fell on the mountains," the importance of the national spirit, human self-awareness, and loyalty to the heritage of ancestors are highlighted based on concrete facts. Through the analysis of the three major works selected as the object of research, the writer's skill in revealing the spirit of the nation is highlighted as follows: In the story "The Uzbeks," the writer reveals the innate qualities of the nation - values such as selfless hospitality, consideration, and valuing a person as a human being - through psychological dialogues between train passengers. The article analyzes the role of this work in national self-awareness and the artistic interpretation of the concept of "Uzbek grace." In the story "Under the distant stars," a person's pride in their past, the land of their ancestors and the traditions of their ancestors.

Аннотация

В данной статье анализируется художественное отражение национальных ценностей, народных обычаев и узбекского характера в творчестве Шукура Холмирзаева, крупного представителя узбекской литературы XX века. На примере таких произведений писателя, как "Узбеки," "Под далекими звездами" и "В горах выпал снег," на основе конкретных фактов освещается значение национального духа, самосознание человека и преданность

наследию предков. На основе анализа трех крупных произведений, выбранных в качестве объекта исследования, мастерство писателя в раскрытии духа нации освещается следующим образом: В рассказе "Узбеки" писатель через психологические диалоги между пассажирами поезда раскрывает врожденные качества нации - такие ценности, как бескорыстное гостеприимство, благоразумие и уважение к человеку как к человеку. В статье анализируется роль этого произведения в национальном самосознании и художественная интерпретация понятия "узбекская доброта." В повести "Под далекими звездами" человек гордится своим прошлым, родиной и традициями предков.

Annotasyon

Bu makalede, 20. yüzyıl Özbek edebiyatının büyük temsilcisi Şükür Holmirzayev'in eserlerinde ulusal değerlerin, halk geleneklerinin ve Özbek karakterinin sanatsal yansıması analiz edilmektedir. Yazarın "Özbekler," "Uzak Yıldızlar Altında" ve "Dağlara Kar Düştü" gibi eserleri örneğinde, ulusal ruhun önemi, insanın kimlik anlayışı ve ataların mirasına bağlılığı somut gerçekler temelinde ele alınmaktadır. Araştırma nesnesi olarak seçilen üç büyük eserin analizi aracılığıyla yazarın milletin ruhunu açığa çıkarma becerisi aşağıdaki şekilde ele alınmaktadır: "Özbekler" hikayesinde yazar, ulusun doğuştan gelen özelliklerini - özverili misafirperverlik, nezaket ve insanı bir insan olarak değerlendirme gibi değerleri - tren yolcuları arasındaki psikolojik diyaloglar aracılığıyla ortaya koyuyor. Makalede bu eserin ulusal kimlik kavramındaki yeri ve "Özbekçe lütf" kavramının sanatsal yorumu analiz edilmektedir. "Uzak yıldızlar altında" hikâyesinde insanın kendi geçmişine, ata-baba mekânına ve ata-baba geleneklerine olan hayranlığı.

Kirish

O'zbek adabiyotining zabardast vakili, O'zbekiston xalq yozuvchisi Shukur Xolmirzayev asarlari o'zbek milliy tafakkuri va qadriyatlarining badiiy qomusi hisoblanadi. Yozuvchi o'z ijodida xalqimizning asriy an'analari, turmush tarzi, ruhiyati

va ona tabiatga boʻlgan munosabatini yuksak mahorat bilan tasvirlab bergan. Shukur Xolmirzayev asarlarining markazida har doim milliy odam turadi. Uning qahramonlari Boysun togʻlari bagʻrida ulgʻaygan, mard, oriyatli, lafzi halol va oʻzligiga sodiq insonlardir. Muallif milliy qadriyatlarni shunchaki rasm-rusum sifatida emas, balki qahramonlarning xarakterini shakllantiruvchi asosiy omil sifatida koʻrsatadi. Masalan, uning hikoyalaridagi kattalarga hurmat, mehmondostlik va mahalla-koʻy oldidagi masʼuliyat kabi hislatlar oʻzbek xalqining maʼnaviy qiyofasini yorqin aks ettiradi¹. Yozuvchi ijodida milliy qadriyatlar ona tabiatga boʻlgan cheksiz muhabbat bilan bogʻliq. Uning talqinida tabiatni asrash bu ajdodlar merosini asrash bilan barobardir. Oʻzbek xarakteri tabiat bilan muloqotda, togʻu toshlar orasidagi hayotda toblanadi. Milliy qadriyatlarimizdagi tejamkorlik, yerga va suvga boʻlgan muqaddas munosabat Shukur Xolmirzayev asarlarining asosiy mazmunini tashkil etadi. Shukur Xolmirzayev oʻzbek tilining boy imkoniyatlaridan, xalqona iboralardan va sheva unsurlaridan mahorat bilan foydalangan. Uning tili milliy qadriyatning eng muhim boʻlagidir. Yozuvchi xalq ogʻzaki ijodi, maqollar va matallar orqali oʻzbekona falsafani kitobxonga yetkazadi. Bu esa asarlariga oʻziga xos milliy joziba va hayotiylik baxsh etadi. Yozuvchi ijodida insonning ichki erkinligi va maʼnaviy pokligi eng oliy qadriyat sifatida ulugʻlanadi. U oʻz asarlarida milliy gʻurur va shon-sharaf tushunchalarini birinchi oʻringa qoʻyadi. Shukur Xolmirzayev qahramonlari moddiy boylikdan koʻra maʼnaviy butunlikni, vijdon amrini ustun bilishadi. Bu esa oʻzbek xalqining asriy qadriyatlaridan biri boʻlgan oriyat tushunchasining badiiy ifodasidir²

Shukur Xolmirzayevning "Oʻzbeklar" hikoyasi milliy xarakter va qadriyatlarimizni ochib beruvchi eng sara asarlardan biridir. Ushbu hikoyada milliy qadriyatlar quyidagi jihatlar orqali aks etgan: Oriyat va mardlik tushunchasi Hikoyaning asosiy gʻoyasi oʻzbek xalqiga xos boʻlgan oriyat va nomus tushunchalariga tayanadi. Asar qahramonlari har qanday vaziyatda ham oʻz shon-sharafini, insoniy qadr-

¹ "Oʻzbeklar" (hikoyalar toʻplami). Toshkent, Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1992. Shukur Xolmirzayev.

² Baxtiyor Nazarov. Oʻzbek nasrida milliy xarakter muammosi. Toshkent, Fan, 2003.

qimmatini hamma narsadan ustun qo'yadilar. Bu erda milliy qadriyat shunchaki tushuncha emas, balki insonning yashash tarziga aylangan. Mehmondostlik va olijanoblik hikoyada mehmondostlik o'zbekning qon-qoniga singib ketgan eng oliy fazilat sifatida ko'rsatiladi. Hatto o'ziga yetishmovchilik bo'lgan paytda ham mehmonni aziz deb bilish, unga borini ilinish xalqimizning bag'rikengligini anglatadi. Yozuvchi bu an'anani oddiy maishiy holat emas, balki milliy g'urur darajasida tasvirlaydi. Lafzi halollik va ishonch hikoya qahramonlari o'rtasidagi munosabatlarda lafzi halollik va berilgan va'daga sodiqlik muhim o'rin tutadi. Bir so'zli bo'lish, birovning haqidan qo'rqish va o'zaro ishonch milliy qadriyatning eng go'zal ko'rinishi sifatida talqin qilinadi. Bu xislatlar o'zbek xalqining ma'naviy qiyofasini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida berilgan. Kattalarga hurmat va ota-ona e'zozi Asarda oila va jamiyatda yoshi ulug' insonlarning o'rni alohida ta'kidlanadi. Ota-onaning duosini olish, ularning so'zini ikki qilmaslik va oilaviy an'analarga sadoqat kabi qadriyatlar hikoya mazmuniga chuqur singdirilgan. Shukur Xolmirzayev ushbu munosabatlar orqali milliy tarbiyaning mustahkam asoslarini ko'rsatib beradi. Xalqona til va milliy tafakkur Yozuvchi hikoyada ishlatgan iboralar, xalqona so'zlashuv uslubi va qahramonlarning fikrlash tarzi o'zbekona ruhni to'laqonli his qilishga yordam beradi. Milliy tafakkur tarzi qahramonlarning har bir xatti-harakatida, ularning dunyoqarashida va voqealarga bo'lgan munosabatida namoyon bo'ladi. Shukur Xolmirzayevning "Tog'larga qor tushdi" va "Olis yulduzlar ostida" asarlari yozuvchining milliy o'zlikni anglash va insoniy qadriyatlarni ulug'lash borasidagi o'ziga xos qarashlarini aks ettiradi. Bu asarlarda milliy qadriyatlar shunchaki tashqi tasvirlarda emas, balki qahramonlarning o'y-fikrlari, tabiatga munosabati va ma'naviy olami orqali chuqur ochib berilgan. "Tog'larga qor tushdi" hikoyasida milliy qadriyatlar tasviri: Ushbu hikoyada milliy qadriyatlar inson va ona tabiat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik orqali namoyon bo'ladi³. O'zbek xalqi uchun tabiat shunchaki yashash joyi

³ Ahmad A'zam. Shukur Xolmirzayevning badiiy olami. "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasi, 2005-yil sonlari.

emas, balki hayot manbai va ma'naviy quvvat maskanidir. Tog' odamlarining qishning ilk qori tushishi bilan bog'liq bo'lgan tayyorgarligi, tabiat injiqliklariga sabr-bardosh bilan yondashishi xalqimizga xos bo'lgan matonat va mehnatsevarlik ramzidir. Yozuvchi bu yerda insonning o'z ota-bobolari yashab o'tgan tuproqqa sadoqatini, har qanday qiyinchilikda ham o'z yerini tashlab ketmaslik kabi asriy qadriyatlarni mahorat bilan tasvirlagan. Hikoyadagi soddalik, o'zaro qo'shnichilik yordami va tabiat bilan hamnafaslik o'zbekona turmush tarzining go'zal qirralarini ochib beradi. O'lis yulduzlar ostida asarida ma'naviy qadriyatlar talqini O'lis yulduzlar ostida asarida milliy qadriyatlar falsafiy va ma'naviy jihatdan tahlil qilinadi. Bu asarda insonning koinotdagi o'rni, uning o'z ajdodlari va kelajak avlod oldidagi mas'uliyati qadriyat darajasida ko'tariladi. Muallif qahramonlarning ichki kechinmalari orqali halollik, poklik va o'zligiga sodiqlik kabi tushunchalarni ilgari suradi. Milliy tafakkur tarzi asarda yulduzli osmon ostida tushunilgan hayot hikmatlari, ota-bobolarimizning hayotiy tajribalariga tayanib yashash zarurati bilan bog'lanadi. Bu yerda milliy qadriyat insonni ma'naviy jihatdan yuksaltiruvchi va uni tubanlikdan saqlab qoluvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi. Har ikki asarda ham umumiy bo'lgan milliy xususiyatlar Shukur Xolmirzayev ushbu asarlarida o'zbek xalqining oriyati, mardligi va o'z so'zida turishini yuksak baholaydi. Qahramonlarining tili, ularning o'ylash tarzi va voqealarga beradigan munosabati milliy ruh bilan sug'orilgan. Yozuvchi uchun milliy qadriyat bu — insonning o'z vijdoniga xiyonat qilmasligi, kattalarni e'zozlashi, tabiatni muqaddas bilishi va har qanday vaziyatda ham insoniylikni saqlab qolishidir⁴. Bu asarlar o'quvchini o'z ildizlarini unutmaslikka, milliy an'analarni zamonaviy hayot bilan uyg'unlashtirib yashashga chorlaydi. Shukur Xolmirzayevning ushbu asarlari orqali o'zbek xalqining o'ziga xos fe'l-atvori va ma'naviy dunyosi butun murakkabligi bilan namoyon bo'ladi. Shukur Xolmirzayev ijodi o'zbek milliy adabiyotida xalqning asl qiyofasini, uning betakror ruhiyati va qadriyatlarini badiiy aks ettirgan o'ziga xos

⁴ Shukur Xolmirzayev. Saylanma. Ikki jildlik. Toshkent, Sharq nashriyoti, 2003-2005. Shukur Xolmirzayev.

ko'zgidir⁵ Adib asarlarida milliy qadriyatlar shunchaki o'tmish xotirasi emas, balki bugungi kun insonining xarakterini belgilovchi, uni ma'naviy tanazzuldan asrab qoluvchi mustahkam poydevor sifatida talqin etiladi. Yozuvchi o'zining hikoya va qissalari orqali o'zbek xalqiga xos bo'lgan oriyat, lafzi halollik, tabiatga mehr va kattalarga hurmat kabi fazilatlarni insoniy yuksaklik mezoni darajasiga ko'tardi. Uning qahramonlari timsolida milliy g'urur va o'zlikni anglash g'oyalari yorqin namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, Shukur Xolmirzayev asarlari kitobxonni o'zligini unutmaslikka, milliy an'analarni ardoqlashga va har qanday davrda ham insoniy qadriyatni saqlab qolishga chorlashi bilan hamisha qadrlidir. Shukur Xolmirzayev ijodi o'zbek milliy adabiyotida xalqning asl qiyofasini, uning betakror ruhiyati va qadriyatlarini badiiy aks ettirgan o'ziga xos ko'zgidir⁶. Adib asarlarida milliy qadriyatlar shunchaki o'tmish xotirasi emas, balki bugungi kun insonining xarakterini belgilovchi, uni ma'naviy tanazzuldan asrab qoluvchi mustahkam poydevor sifatida talqin etiladi. Yozuvchi o'zining hikoya va qissalari orqali o'zbek xalqiga xos bo'lgan oriyat, lafzi halollik, tabiatga mehr va kattalarga hurmat kabi fazilatlarni insoniy yuksaklik mezoni darajasiga ko'tardi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Shukur Xolmirzayev. Saylanma. Ikki jildlik. Toshkent, Sharq nashriyoti, 2003-2005. Shukur Xolmirzayev.
2. "O'zbeklar" (hikoyalar to'plami). Toshkent, Adabiyot va san'at nashriyoti, 1992. Shukur Xolmirzayev.
3. "Tog'larga qor tushdi" (hikoyalar va qissalar). Toshkent, Yosh gvardiya, 1986. Shukur Xolmirzayev.

⁵ Ozod Sharafiddinov. Ijodning mashaqqatli yo'llari. Toshkent, Ma'naviyat nashriyoti, 2001.

⁶ Qozoqbo'y Yo'ldoshev. Yoniq so'z (Adabiy-tanqidiy maqolalar to'plami). Toshkent, Yangi asr avlodi, 2006.

4. "Olis yulduzlar ostida". Toshkent, G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 1971
5. Umarali Normatov. Ijod sehri. Toshkent, Sharq nashriyoti, 2007.
6. Ozod Sharafiddinov. Ijodning mashaqqatli yo'llari. Toshkent, Ma'naviyat nashriyoti, 2001.
7. O'zbek adabiyoti tarixi. Beshinchi jild (Mustaqillik davri adabiyoti). Toshkent, Fan nashriyoti, 2010.
8. Ahmad A'zam. Shukur Xolmirzayevning badiiy olami. "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasi, 2005-yil sonlari.
9. Baxtiyor Nazarov. O'zbek nasrida milliy xarakter muammosi. Toshkent, Fan, 2003.
10. Qozoqboy Yo'ldoshev. Yoniq so'z (Adabiy-tanqidiy maqolalar to'plami). Toshkent, Yangi asr avlodi, 2006.
11. Sanjar Sodiq. So'z san'ati jozibasi. Toshkent, Ma'naviyat nashriyoti, 2004.